

O podstatě ošacení

Ochlupení * Úkoly ošacení: chránit a zdobit * Neozdobnost fraku a cylindru * Vyjádření skupinové duše v ošacení * Medailon * Tóga * Opasek * Krajinomalba * Tetování * Smysl ošacení: vyjevení duchovnosti

Dobré ráno, pánové! Jestlipak vás napadlo něco, co byste si dnes přáli?

PAN BURLE: *Kdybychom se pana doktora mohli zeptat na lidské oblečení, na ošacení, které člověk nosí. V některých zemích mají lidé jenom cár, který si ovinou kolem sebe; jiní se zapínají. Jeden má třpytivé barvy, jiný zase barvy prosté. Pak by tu byla otázka národních krojů, co národy nebo vůbec dotyční lidé nosí. Potom také, co jsou vlající prapory a - to s tím možná také souvisí - jakou to vyvolává extázi?*

DR. STEINER: **CO se týče lidského ošacení, o tom se lidé už něco napřemýšleli; dovedete si představit, že právě o těchto věcech existuje jen málo vnějších dokumentů a málo historických listin.**

Člověk vidí ošacení, které mají spíše jednoduché národy a kmeny, a vidí koneckonců i ošacení, které mají lidé ve městě, k němuž sám náleží. A nakonec vidí to, co si obléká on sám; vlastně se nejméně stará o to, co si obléká sám. Dělá prostě v této záležitosti to, co se stalo zvykem.

A koneckonců to do jisté míry dělat musí, prostě proto, že by jinak byl považován za polovičního, ne-li za úplného blázna.

Ovšem* první otázka je přitom ta, na kterou může dát vnější věda odpověď patrně nejobtížněji, protože *jako* písemné listiny existují opravdu jen velmi poskrovnu, Mám na mysli listiny o důvodech, proč se lidé původně odívali. Vezmeme-li v úvahu skutečně všechno, co můžeme v tomto směru najít, musíme si říci, že mnohé z toho, co nacházíme v ošacení, vzešlo z lidské potřeby ochrany, z potřeby člověka chránit se před vlivy okolí. Musíte si uvědomit, že zvíře má svou vlastní ochranu. Zvíře má v maximální míře ochranu před vnějšími vlivy, které se přes ochlupení, přes kůži atd. nemohou dostat do křehkých, měkkých částí organismu.

Můžete se ovšem ptát: Proč člověk od přírody tuto ochranu nemá? - Nechci nijak zvlášť zdůrazňovat tuto otázku, která se vždycky ptá na ono „proč“; v přírodě totiž není tak docela na místě ptát se „proč“. Příroda zkrátka staví tvory do světa a my prostě musíme zkoumat to, jak je do světa postaví. Ono „proč“ není nikdy tak docela na místě. Budeme si ale rozumět, když přesto řeknu: Čím

to vlastně je, že člověk musí chodit po světě takto od přírody neoblečený?

Tady si musíme položit tu druhou otázku, totiž zda ona pokrývka, kterou má zvíře od přírody, zcela jasně nesouvisí s méně vysokou duchovní ústrojí, kterou zvíře má. A tak tomu i je. Podívejte, pánové, skutečně je tomu tak, že u živého tvora, tedy u zvířete a také u člověka, bývají někdy nej důležitější ty části, které ve vnějším životě jako nej důležitější vůbec nevypadají. Můžeme si uvést některé velmi malé orgány v lidském organismu. Když nejsou takové, jaké mají být, tak se celý lidský organismus porouchá. Tak například najdete tady ve štítných žlázách na obou stranách takové maličké orgány (už jsem se vám o nich jednou zmiňoval v jiné souvislosti¹⁰), které jsou sotva tak veliké jako špendlíková hlavička. Člověk by si mohl myslet, že nebudou příliš důležité. Pokud se však jednou stane, že nějaký člověk potřebuje operaci štítné žlázy, operaci strumy, a operatér je nešikovný a vyoperuje i tyto nepatrně malé, jako špendlíková hlavička veliké orgány, pak celý organismus onemocní. Ten člověk zhloupne a pomalu zajde vysílením. Maličké, nepatrné, jako špendlíková hlavička veliké orgány mají tedy pro celý lidský život ten největší myslitelný význam! Mají ho proto, že vylučují takovou velmi jemnou látku, která musí proudit do krve. A krev je k nepotřebě, pokud tu tyto orgány nejsou a jejich výměšky do krve neproudí. Tak tedy můžete vidět, že orgány, kterých si člověk v souvislosti nijak zvlášť nevšímá, mají ten největší myslitelný význam pro tvora, u nějž se vyskytují.

VeźmĚte si napřĚkklad v ťivoĉiřnĚ řiři zviřata, kterā majĚ ochlupenou kŮŹi. SamozřejmĚ, mŮŹete si myslet, Źe ochlupenā kŮŹe je dobrā k tomu, aby zviřata v zimĚ nemrzla atd. JistĚ, k tomu je takĚ dobrā. Avřak majĚ-li tyto chlupy v kŮŹi vzniknout, musĚ bŮt zviře přĚstupnĚ obzvlāřt silnĚmu sluneĉnĚmu pŮsobenĚ. Chlupy nevznikajĚ nijak jinak neŹ tĚm, Źe je zviře přĚstupnĚ silnĚmu sluneĉnĚmu pŮsobenĚ.

MŮŹete ovřem namĚtnout: Ano, ale ty chlupy přece nevznikajĚ vřdycky jenom tam, kam mĚly přĚstup sluneĉnĚ paprsky! - A přesto je tomu tak. Jde to dokonce tak daleko, Źe lidskŮ zārodek v prvnĚm období, zatĚmco se nosĚ v mateřskĚm lŮnĚ, je ochlupenŮ. I tady si mŮŹete řĚci, Źe nenĚ vystavenŮ slunci. Ty chlupy pozdĚji ztratĚ. A kaŹdŮ ĉlovĚk, kterŮ se narodĚ, byl vlastnĚ v prvnĚch tŮdnech matĉina tĚhotenstvĚ celŮ ochlupenŮ. Ty chlupy pak ztrācĚ. Āim to je? Je to tĚm, Źe matka přĚjme sluneĉnĚ sĚlu a ta pŮsobĚ vnitřnĚ. Chlupy velmi Ůzce souvisĚ se sluneĉnĚm pŮsobenĚm.

VeźmĚte si napřĚkklad lva. Lev, jehoŹ samec mā mohutnou hřĚvu, je zviře, kterĚ je neobyĉejnĚ silnĚ vystaveno sluneĉnĚmu pŮsobenĚ. TĚm mā takĚ lev silnĚ vyvinutĚ hrudnĚ orgāny, kterĚ pod pŮsobenĚm slunce obzvlāřt zesĚlĚ, mā krātce utvāřenĚ střevo a mohutnĚ vyvinutĚ plĚce. Odliřuje se tĚm od nařich přeŹvŮkavcŮ, kterĚ majĚ vĚce vyvinutĚ orgāny břicha, střeva, Źaludku atd. ZpŮsob, jakŮm je zviře ochlupenĚ, opeřenĚ atd., tedy přednostnĚ souvisĚ se sluneĉnĚm pŮsobenĚm.

Ale zase, když je sluneční působení na nějakého tvora příliš silné, pak je tomu tak, že tento tvor v sobě nechá slunce myslet, nechá ho v sobě chtít: není pak samostatný. Člověk má svou samostatnost právě díky tomu, že tuto vnější ochranu nemá, ale že je víceméně vystaven vlivům pozemského okolí. Je dokonce zajímavé všimnout si, jak je zvíře méně závislé na Zemi než člověk. Zvíře je z větší části utvářeno z oblastí mimo Zemi. Uváděl jsem vám pro to mnohokrát důkazy. Člověk se však z těchto vnějších přírodních vlivů emancipuje. A to je dáno tím, že má na všech stranách takříkajíc nechráněnou kůži, a musí si tak hledat svou vlastní ochranu.

Už na našem obvyklém ošacení můžete vidět, že je vlastně složeno ze dvou částí. Jedna část se nám ukazuje tím, že si v zimě oblékáme zimník a chráníme se přitom před chladem. To je ona část ošacení, jejímž prostřednictvím vyhledáváme ochranu. To však není jediná část. Například můžete, obzvlášť u žen, vidět, že prostřednictvím ošacení nevyhledávají jenom ochranu, ale že si ho zařizují tak, aby bylo podle nich krásné; někdy je sice hrozné, ale podle nich má být krásné. Záleží přitom na vkusu či nevkus, že ano; v každém případě má být ovšem krásné, má je zdobit. Tady máme ony dva úkoly ošacení: poskytovat ochranu před vnějším světem a zdobit.

Jedna část tohoto úkolu u ošacení vznikla spíše na severu, kde člověk potřebuje ochranu. Ošacení zde proto nese spíše charakter ochrany. Co se týče ochrany, lidé to nijak zvlášť nepřehánějí. Ovšem v teplejších krajích, v krajích, kde celé národy chodí vlastně vcelku nahaté, tvoří ozdoba to málo, co vidíte, anebo také, když se oblék-

nou více, tu hlavní část ošacení.

Budete jistě vědět, že právě z teplejších krajů vzešla vyšší civilizace, že z teplejších krajů vzešel spíše duchovní život. Budeme-li sledovat ošacení, můžeme proto také vždycky vidět, že v jistém smyslu zůstal nedokonalý ten druh ošacení, který je určený k tomu, aby člověka chránil před vnějšími vlivy okolí. Naproti tomu doznalo všemožného velkého rozvoje to ošacení, které má zdobit. Jenomže zde samozřejmě hraje roli to, jaký má ten člověk vkus. Přitom hraje roli celý duchovní směr člověka. Vezměme si tedy primitivnější národy, národy jednodušší, původnější. Tyto národy mají silný smysl pro barvy. My v našich krajích, kteří jsme s ohledem na rozum lidé tak velmi pokročilí (nebo si to alespoň myslíme) nemáme takový smysl pro barvy, jaký mají původnější národy.

Avšak tyto původnější národy mají ještě jeden zcela jiný smysl. Mají totiž smysl pro to, že existují duchovně- -nadsmyslové články člověka. Tomu se už dnes v takzvaných civilizovaných krajích nevěří: že existují lidé, kteří nejsou tak mazaní, jak chtějí být lidé civilizovaní, kteří však mají smysl pro to, že člověk má nadsmyslovou stránku. A tuto nadsmyslovou stránku vnímají jako barevnou.

Tak to je u jednoduchých národů: nadsmyslovou část, kterou na sobě nosí (nazval jsem ji astrálním tělem), vnímají jako barevnou, a to co je neviditelné, na sobě chtějí zviditelnit. A tak se zdobí červeně nebo modře podle

toho, vidí-li se v astrální říši červeně nebo modře nebo podobně. Vychází to z pojetí, které tito lidé mají z duchovního světa.

*Přilbice
Pallas
Athény*

Řekové například viděli, že éterná hlava člověka je mnohem větší než hlava fyzická, že tato hlava vystupuje, a tak bohyni Pallas Athénu opatřili něčím na způsob přilbice. Když si však vezmete Pallas Athénu a prozkoumáte přilbici, kterou nese, můžete vidět, že ta přilbice má nahoře něco jako oči. To můžete vidět všude; jen se na Pallas Athénu podívejte: dokonce i na špatné soše jsou nahoře na přilbici oči. Z toho poznáte, že se lidé domnívali, že to skutečně patří k tělu. Je to něco, co můžete i vidět; posadili to Athéně na hlavu.

A lidé v krajích, kde vnímali nadsmyslového člověka, také přizpůsobili druh ošacení tomu, jak si ono astrální tělo člověka představovali.

*Barevnost
ošacení*

V našich krajích - to asi, pánové, víte - se ve vlastním smyslu barevně upravuje už jen obřadní šat. Když se podíváte na to, čím je obřadní oděv, uvidíte, že je skutečně vytvořen podle toho, jaká byla představa o astrálním těle. Čili barevnost a také tvary, podoba, kterou ten oděv má, jsou v podstatě vzaty z nadsmyslové oblasti. A jen když to pochopíme, pochopíme také, nakolik je ošacení utvářeno jako ozdoba. To je také velmi důležité. Podíváte-li se na obrazy, které ještě namalovali staří malíři, uvidíte, že například Marie má vždycky zcela určitý šat a zcela určitý přehoz, protože se tím má naznačit, jaká je ve svém astrálním těle, ve svém srdci, ve své duši. To má být na-

značeno oděvem. Srovnáte-li obrazy, na kterých je Marie zároveň s Magdalenou, pak vždycky zjistíte, že staří malíři se na Marii a na Magdalenu dívali různě, právě tak různě, jak jsou popisovány, protože to má mít základ v jejich astrálním těle, a oděni se udělá takové, jaké má být ve své barevnosti astrální tělo.

My civilizovaní lidé jsme ovšem vstoupili do materialismu a v materialismu nemají lidé smysl pro tuto nadsmyslovou stránku člověka. V materialismu se myslí pozemským rozumem a vůbec se má za to, že pozemský rozum je všeho pánem. Ano, pánové, proto už také nemáme smysl pro to, abychom se oblékali tak, aby to, co si oblékneme, vypadalo aspoň trochu lidsky! Nohy si my muži strkáme do nohavic. Nohavice jsou patrně ze všeho oblečení, které se na světě objevilo, to nejneozdobnější!

Děláme však ještě mnohem víc: když chceme být obzvlášť nóbl, vrazíme si na hlavu takzvaný cylindr. Jenom si představte, jak by se takový starý Řek zatvářil, kdyby mohl vstát a proti němu by šel člověk, který by měl své nohy v nohavicích a ještě ke všemu by měl tady nahoře vysoký černý cylindr, navíc černé barvy! Ten Řek by si nepomyslel, že to je člověk, ale že má před sebou nějaké neuvěřitelné strašidlo! To si musíme uvědomit. A dokonce vznikají takové věci, že se z kabátu, který je beztoho už dost ohyzdný, skutečně zcela abstraktním způsobem vystříhnou ještě šosy; a pak se tomu říká frac. Inu, to je něco, co mnohem víc než cokoli jiného ukazuje, jak bezduchým se vlastně lidstvo stalo. Jenom proto, že to je

zvykem a že je člověk, který to nedělá spolu s ostatními,

považován za polovičního, ne-li za úplného blázna, tak to prostě spolu s ostatními dělá. Vlastně si však musíme uvědomit, že celé oblékání mužského světa už dnes poněkud připomíná blázinec, obzvlášť chce-li být opravdu normální. To ovšem dokládá, že se lidé pozvolna zcela odpoutali od jakékoli skutečnosti.

Ženy, o nichž se ovšem mnozí muži domnívali, že jsou méně civilizované než oni, zůstaly ve svém odívání u původního způsobu. Také dnes však existuje směr, který chce ženský oděv připodobnit mužskému, jenže se to ještě zcela nezdařilo.

Zdobit se - co to vlastně znamená? Navenek si dávat takovou podobu, aby se tím vyjádřilo to, co je člověk i duchovně! V tomto ohledu si (abychom přišli na to, jak u původnějších národů vzniká všechno, co patří k ošacení) musíme uvědomit, že u těchto původních národů se lidé nepovažují za tak samostatné, jak se dnes za samostatného člověk považuje. Dnes se zkrátka každý člověk považuje, dokonce do určité míry i právem, za samostatnou osobnost. Říká si: Mám svůj vlastní rozum, kterým vymyslím všechno, co můžu vykonat. - Pokud je obzvlášť namyšlený, považuje se dnes hned za reformátora, a tak máme dnes skoro tolik reformátorů co lidí na světě. Člověk se tedy dnes považuje za něco naprosto samostatného.

Ovšem tohle u dřívějších lidí a kmenů vůbec nebylo.

Tyto kmeny se ve své skupině považovaly za jednotu a duchovní bytost pokládaly za svou skupinovou duši; vnímali to tak, že patří k sobě jako články jednoho těla, a

skupinovou duši pokládali za to, co je drží pohromadě. V této skupinovosti si sami sebe představovali se zcela určitou podobou. To pak vyjadřovali ve svém odění. Pokud si tedy například v Řecku představovali skupinovou duši s jakýmsi přílbicovým prodloužením, potom si nasazovali na hlavu přílbici. Přílbice vůbec nevznikla z potřeby ochrany; lidé si nasadili přílbici, protože si mysleli, že tím budou podobnější skupinové duši.

Stejně tak si člověk některé skupinové duše představoval jako orla, supa nebo jako jiná zvířata, jako sovy atd. Aby se podobal skupinové duši, zařizoval si potom ošacení tak, že bylo nějakým způsobem zdobené pery a podobně. Ošacení tak většinou vznikalo na základě duchovních potřeb.

U původních národů a kmenů se prostřednictvím ošacení ukazuje, jak si představovaly skupinovou duši. A najdeme-li nějaký původní národ a zeptáme-li se, jak

se oblékal a zejména jak se zdobil, zdobil se pery nebo kožešinou, pak můžeme říci: Najdeme-li kmen, který se zdobil především pery, potom víme, že svou společnou skupinovou duši, která byla jaksi jejich strážným duchem, si tito lidé představovali v ptačí podobě. Zjistíme-li, že se nějaký národ zdobil především kožešinami, pak si svoji skupinovou duši, která byla jaksi jeho strážným duchem, představoval buď jako lva nebo jako tygra, nebo o nich v této formě přemýšlel. Takže ohledně utváření původního ošacení můžeme něco zjistit tím, že se zeptáme, jak si tito lidé představovali svou skupinovou duši. A je zcela správné,

co řekl pan Burle: jeden miluje vlající oblečení, druhý zase přiléhavé. Vlající oblečení se vyvinulo z toho, že si lidé chtěli udělat nějaký ptačí oděv, oděv s křídly; líbilo se jim, když to mělo jakoby křídla. A mělo dokonce velký vliv na obratnost lidí, když si opatřili ošacení, které vlaje. A když se točili, dělali současně rukama ladné pohyby, čímž se stávali obratnými atd. Můžeme skutečně říci, že zdobení je vůle k vyjádření duchovna v dobovém šatu. A pouhé chránění se, proti kterému samozřejmě nechceme nic namítat, je u člověka výrazem šosáckosti. Čím více chce člověk uzpůsobit ošacení jenom k tomu, aby se chránil, tím více je šosákem. Čím více se chce zdobit, tím méně je šosákem a vlastně chce v ošacení vyjádřit duchovno, které spočívá v lidské důstojnosti.

Je ovšem přirozené, že tyto věci se později v civilizaci

zcela posunuly. Musíme si například uvědomit následující věc:

Představte si, že takové dřívější národy přijdou

na to, že slunce má zvláštní vliv na lidské srdce, vůbec na lidskou hrud', a že si řeknou: Jsem srdnatým člověkem jenom díky tomu, že slunce získává náležitý vliv. Nikoli navenek na kůži, to bych byl celý ochlupený, ale sluneční paprsky působí na srdce vnitřně zpracované. - Srdce je právem dáváno do souvislosti se slunečním působením. Co tedy udělají lidé, kteří dosud velmi živě něco vědí o této souvislosti se sluncem? Inu, podívejte, tihle lidé si okolo krku pověsí určitý druh medailonu, medaile znázorňující slunce. Vpředu kolem krku tak mají zavěšené něco, co znázorňuje slunce [viz nákres]. Tyto národy se s tím pak

procházejí a zároveň tím říkají: Přiznávám se k tomu, že slunce má vliv na mé srdce.

Později to lidé samozřejmě zapomněli. Civilizovaní lidé zapomněli, jak to původně bylo znamením toho, že slunce má vliv na srdce. Co kdysi mělo smysl, z toho se stal zvyk, skutečný zvyk. A ze zvyku si pak lidé něco takového věší na krk a nemají už ani ponětí o tom, proč tomu tak původně bylo. Zvyky se vytvářejí nejdříve; později si takové zvyky přivlastní státy nebo vlády, okupují je.

Takzvaný pokrok států a vlád většinou také spočívá pouze v tom, že si přivlastní to, co se stalo zvykem. Řekněme, že nějaký člověk - vždycky to může objevit jenom nějaký člověk - objeví lék. Ten vzejde z jeho ducha. Vláda si na lék začne dělat nárok a řekne: Ten lék se smí prodávat, jen když to dovolím. - Nakonec to tedy vychází od té vlády.

Vznik řádů Tak tomu bylo i se slunečním medailonem. Lidé ho původně dělali na základě svého vlastního vědění, potom ho dělali a nosili ještě ze starého zvyku; a potom vlády nařídily: Ne, dobrovolně to dělat nesmíte, my k tomu musíme dát nejdřív svolení, abyste ho dělali a nosili. - A tak vznikly řády! A tak vlády zdobily své příslušníky řády. Takový řád už samozřejmě nemá ten nejmenší smysl. Kdo na řády nadává, měl by ovšem zároveň vědět, že měly původně svůj dobrý smysl a že vyšly z něčeho, co bylo smysluplné.

Tóga Ů Vidíte, tak to dopadlo s mnoha původními kousky ošacení. Starý Říman a Řek ještě věděli, že když se procházejí a ukazují přitom své nahé tělo, tak to ještě není celý člověk, ale že tu je i nadsmyslové tělo. Toto nadsmyslové tělo napodobili ve své tóze; a tak si vytvořili tógu. Říman tím tedy chtěl napodobit nadsmyslové tělo. Tóga není nic jiného než astrální tělo. Síly astrálního těla se ukazovaly ve skladu záhybů, který byl tóze tak umně dán. A protože novější doba už nic nevěděla o skutečném duchovním člověku, neuměla nic lepšího, než vzít staré kusy ošacení, a aby měla také něco nového, odstříhat na všech stranách kousky - nejdřív zkrátit to, co sahalo skoro až k zemi,

potom oděv upravit pokud možno tak, aby se do něho dalo vklouznout, a postupně ho proměnit tak, aby z něho vznikl moderní pánský kabát. Moderní pánský kabát není nic jiného než přistřižená stará tóga, jenomže už ji nepoznáme.

Vezměte si například opasek. Opasek vznikl tím, že člověk věděl: Jsem uprostřed oddělený tak, jako není oddělené žádné zvíře. - Například bránici, jak ji má člověk, žádné zvíře nemá. Toto oddělení tady uprostřed nemá pro žádné zvíře takový význam jako pro člověka. Jen si to porovnejte. Na to dnes lidé neuvěřitelným způsobem zapomínají. Často se například srovnává délka člověka s délkou zvířete, aby se něco zjistilo, například kolik potravin potřebuje zvíře a kolik jich potřebuje člověk. Teď někdo změří délku zvířete, a pak změří délku člověka. Inu, pánové, dají se tyto dvě věci navzájem porovnat? To je přece nesmysl. To co se tu měří u zvířete, je jenom *toto* u člověka; to znamená, že se zvířetem to můžete srovnat jenom tehdy, změříte-li délku člověka od temene hlavy sem po bedra. Anebo když chcete porovnat se zvířetem *toto* u člověka, můžete to porovnat s tím, co představují tady u zvířete jeho dvě zadní končetiny. Skutečně, bezduchost někdy zachází neuvěřitelně daleko.

Opasek

Nuže, když si primitivní národy uvědomily, jaký význam má to, že je člověk uprostřed rozdělený, naznačily

to opaskem. Takže i tady byla opaskem naznačena určitá lidská vlastnost.

A vidíte, když člověka správně poznáme, pak například víme, že zvláštní síla dokonce i pro myšlení spočívá v kolenním ohybu. A kolenní ohyb se proto zdočil. Ovšem dnes už ho nijak zvlášť zdočit nemůžeme, protože přes něj máme své nohavice. Způsobem, jaký jsem líčil, z toho pak vzniklo něco takového jako anglický Podvázkový řád. Všechny tyto věci se vytvořily ze skutečného nazírání a nevznikly na základě toho přílišně abstraktního, teoretického myšlení, jaké máme dnes.

Moderní ošacení také ztratilo všechny barvy. Proč ztratilo barvy? Protože smysl pro nadmyslno se nejlépe vyjadřuje právě barvami. A čím více má člověk potěšení z barev, tím více má vlastně sklon chápat nějakým způsobem nadmyslno. Naše doba však miluje šedou v šedé, barvy pokud možno nebarevné. Důvod, proč tomu tak je, můžeme naznačit příslovím: *potmě je každá kráva černá*¹,

---

¹ v originále *in der Nacht sirt d alle Katzen grau*, tzn. *potmě je každá kočka šedá* (pozn. překl.)

protože moderní člověk už vůbec nevidí do světla - mám na mysli duchovní světlo. Všechno pro něj zšedlo. Nejlépe to pak vyjadřuje právě ve svém oblečení. Neví už, jakou barvou se má zdobit, a tak se zkrátka nezdobí vůbec žádnou barvou. Pak prostě přijdeme na to, že všechno, co je ošacením, souvisí s tím, co se za starých časů ještě vědělo, co se vědělo o nadsmyslovém člověku. Všeobecná civilizace ovšem zšedla.

Avšak pro jisté životní účely původní barevnost zůstala, aniž se ví, odkud se vlastně vzala.

Takové oděvy, jaké v moderním státě nosí naše armáda, vznikly samozřejmě v době, kdy byli lidé odkázáni na to, že se museli čím dál víc bránit. A všechny jednotlivé součásti vojenského oblečení můžeme prověřit z hlediska toho, zda mají nějakou souvislost s obrannými nebo s útočnými prostředky; v podstatě můžeme říci, že veškeré vojenské ošacení je dnes překonáno, člověk mu už nemůže rozumět. Podívejte, modernímu soukromému kabátu člověk rozumí; rozumí mu proto, že vznikl z římské tógy. Vojenskému kabátu však porozumí teprve tehdy, když ho nebude vysvětlovat na základě římské tógy, na základě onoho skladu záhybů, který byl zkreslen do podoby karikatury, ale bude-li ho vysvětlovat na základě středověkého rytířství, kde to všechno bylo určitým druhem brnění. A to brnění bylo přetvořeno. *

*Vojenské
ošacení*

Prapory V dotazu byla také zmínka o praporu. Podívejte, s praporem se to má takto: na praporu bylo vlastně původně takzvané erbovní zvíře; nemuselo to být zrovna zvíře. Co to ale bylo, to erbovní zvíře? Byla to právě skupinová duše, ona duše, která lidi držela pohromadě. A když byli pospolu ve skupinách, chtěli ji také mít před sebou vyobrazenou. A tak z toho udělali prapor. Prapor je prostě důkazem, že ve vlajce lidé shrnují společné myšlenky, které mají.

Stojanové cVUm Tady je obzvlášť důležité, abychom si uvědomili jednu věc: staří malíři byli vlastně v celém svém malování mnohem skutečnější než ti dnešní. Dnes se většinou malují takzvané stojanové obrazy, to znamená, že se malují obrazy, které pak přijdou do rámu a někde se pověsí, protože se to tak stalo zvykem. V podstatě to nemá vůbec žádný smysl. Vždyť proč by si měl člověk věšet na stěnu nějaký obraz? Takovou otázku si musíme položit. Za starých dob to bylo tak: tenkrát byly oltáře; na oltář se namaloval obraz, na který si měl člověk vzpomenout, když před tím oltářem stál. Byly kostely, kde se chodilo kolem dokola, a na stěnu se namalovalo to, co mělo člověku postupně přicházet na mysl, když šel kolem dokola. Tady to mělo smysl, mělo to vztah k tomu, co se vnitřně v lidech odehrávalo.

A řekněme ve starých rytířských hradech - na čempak bylo založeno rytířství? Rytířství bylo založeno na tom, že lidé, kteří k němu patřili, vždy vzhlíželi ke svým takzvaným předkům. Předkové byli mnohem důležitější, než

byl člověk sám. Když měl člověk velký počet předků, měl prostě větší cenu. Nuže, tady se na stěny věšely obrazy předků. Tím to mělo opět smysl.

Když se ale potom tento smysl vytratil, teprve tehdy se objevila krajinomalba. A krajinomalba - mít na stěně pověšenou krajinku, že ano, to může mít něco do sebe. Vůbec nechci být v tomto ohledu nejapný a na veškerou krajinomalbu nadávat, avšak namalovaná krajina nemůže být koneckonců nikdy taková, jako když si člověk do krajiny vyrazí! A tak se v podstatě krajinomalba objevila teprve v době, kdy už člověk neměl žádný skutečný smysl pro přírodu.

Když se ještě podíváte na obrazy z před pár století (podívejte se dokonce i na ty od RaFaela¹¹ nebo Leonarda¹²), uvidíte, že to, co se maluje, jsou lidé; a krajina, jenom trochu naznačená, je vlastně udělaná dětsky, protože lidé byli srozuměni s tím, že na krajinu se má člověk dívat venku v přírodě. V člověku se dají ovšem vyjádřit různé věci; člověk není jenom příroda, tady se dají vyjádřit různé věci! A Raffael toho dokázal vyjádřit v Marii velmi mnoho. Možná znáte obraz, který visí v Drážďanech: Marie s Ježíškem vlevo v náručí, nahoře oblaka, dole jsou pak dvě postavy - svatý Sixtus a svatá Barbora. Je to obraz, který bývá nazýván „Sixtinskou madonou“. Pánové, Raffael tento obraz nemaloval proto, aby ho někdo někde pověsil; Marii s Ježíškem namaloval jen proto, aby mohl být vytvořen prapor, který měl být nesen před procesími. Znáte ona

Krajinomalba

Sixtinská madona

procesí, kde se jde na pole k oltáři. Vždycky

tam mívali prapor, který se nesl vpředu. U oltáře se zastavilo a lidé poklekli. Ty, co poklekli - svátého Sixta a svátou Barboru - k tomu později někdo domaloval. Nepatří k tomu obrazu a proti tomu, co tenkrát namaloval Raífael sám, jsou také namalování přílišně. Ale toho si lidé nevšimnou. Značně odpudivou postavu Barbory na tomto obrazu obdivuje leckdo stejně, jako obdivuje to, čím je samotná Marie s Ježíškem!

To všechno jsou věci, z kterých vidíte, že se lidé vzdálili od toho, co mělo v malířství ještě smysl. Proč Raífael namaloval tento obraz pro církevní prapor? Proto, že lidé měli mít tuto společnou myšlenku, když byli na svém procesí - což odpovídalo smyslu, pro který se prapory vůbec dělaly.

Potom ovšem vzniká potřeba, aby byl přece jen určitý smysl spojen s tím, co bylo kdysi získáno ze starých dob, kdy ty věci měly skutečný význam. Dnes se můžete dostat do krajů, například do Finska, kde se opět setkáte s lidmi ve starých oděvech. Ti kdo v tom chtějí být obzvlášť národní, chodí ve starém ošacení, které bylo zapomenuto a které se opět obnovuje.

Smysl ošacení

Nikdo z těch lidí ovšem už nežije v době, kdy existovaly staré instinkty, kdy s ošacením byl spojen nějaký smysl. Oblečení bychom dnes museli vytvořit právě z toho, co dnes žije v duchovním životě, právě tak jako staré národy vytvořily ošacení ze svého smyslu, z toho, co jako ošacení považovali za správné ve světě a v lidstvu. Toho však dnes už lidé vůbec nejsou schopni, protože

prostě nic nevědí o skutečném, to znamená duchovním člověku. A tak došlo k tomu, že dnes máme součásti oděvu, které vlastně zcela postrádají smysl a které jsou založeny jenom na tom, že se nesmyslnost dohání až do krajnosti.

Člověk původně nosil opasek. Opasek vyjadřoval to, že zde je u člověka něco zvláštního. Opasek tu byl k tomu, aby to vyjadřoval. Když ale později lidé spatřili opasek, viděli, že je člověk rozdělený a sami to rozdělení dělali pomocí opasku. Místo aby opasek něco vyjadřoval, vedl u ženského oděvu často k tomu, že ženský oděv už nic nevyjadřoval, ale jenom obrovsky stlačoval játra a žaludek a všechno možné.

Můžeme skutečně říci, že velká část toho, co v mate- *Tetování*
rialistické době vzniklo, vzniklo vlastně z nesmyslnosti, z opravdové nesmyslnosti. Dokonce i věci, které dnes musíme považovat za nešvar, měly u primitivních národů určitý význam. Například divoké národy měly tu vlastnost, že se neodívaly tak, aby si oblékaly nějaké kousky oděvu, ale že se oblékaly jiným způsobem. Není-liž pravda, oděv je vlastně to, co zdobí, co něco přidává k tomu, co člověk je. Významem oděvu je vlastně naznačení, vyjevení. Oděvem má tedy být vyjeveno neviditelné. Aby se člověk oděl, myslely si ty divoké národy (ony si to myslí ještě ř dnes, a myslí si to i někteří jiní lidé), nepotřebuje nutně látky; člověk se může odít i tím, že si na samotné tělo udělá všelijaké kresby. Člověk se vyzdobí takzvaným tetováním. Lidé si tedy dělají na tělo všelijaká znamení.

Ovšem, pánové, tato znamení, která si lidé dělají na své tělo, měla původně veliký význam. Předpokládejte například, že si člověk na tělo vyryje srdce. Nuže, chodí-li tak ve dne, nemá to v bdělém stavu žádný velký význam. Když ale spí, pak se to, co si vyryl do kůže, velmi významně otiskuje do jeho spící duše a pak se to v jeho spící duši stává myšlenkou, kterou ráno, jakmile přijde k vědomí, samozřejmě zase zapomene. Tetování vzniklo vlastně původně ze záměru působit v člověku až do jeho spánku. U těchto divokých národů to zase později ztratilo význam, přinejmenším natolik, že už to dělají jen ze zvyku, ze zvyku v tom pokračují, ale svůj význam to ztratilo.

Národní fcY

Nuže, všechny tyto věci musíte vzít v úvahu. Pak uvidíte, že ošacení vzniklo zčásti z potřeby chránit se, z větší části však vzniklo z potřeby zdobit se. A zdobení souvisí s tím, že člověk navenek vyjevuje to, co je nadsmyslové. Lidé ovšem došli právě s ohledem na ošacení tak daleko, že už o něm nevědí nic jiného, než že ho člověk nosí. A tak vznikly národní kroje. Samozřejmě že kmen, který je nucen více se chránit, bude mít přiléhavý oděv, tlustý oděv, celé tělo více méně obtížené ošacením, přinejmenším tedy ty části, které jsou více vystaveny chladu. Člověk v mírnějším klimatu bude naopak mnohem více rozvíjet zdobení se, bude mít tenčí, vlající oděv atd. Bude tedy záležet na celém okolí, na klimatu, jak se člověk zčásti chrání a zčásti zdobí. Pak na to lidé zapomenou. Když potom dojde ke stěhování národů, může se stát, že nějaký národ se z kraje, kde se ošacení k tomu kraji hodilo, pře-

stěhuje do jiného kraje, kde už vůbec není zřejmé, proč se má ošacení pro tyto národy hodit; ony si je však ze zvyku ponechaly. A tak je dnes často velmi obtížné přijít na základě bezprostředního okolí na to, proč tito lidé mají příslušné ošacení. Můžeme pak vidět, že lidé prostě přestávají myslet. Jsou jako lední medvěd, který svůj bílý šat dostává proto, že se tím málo liší od severského sněhu, a znamená to pak pro něj ochranu před všelijakým pronásledováním atd. Kdyby ho ale nosil v teplém klimatu, tak by to žádná ochrana nebyla, není-liž pravda!

Tak tomu bývá: člověk si zachovává to, na co je zvyklý, aniž by si ještě plně uvědomoval, jaký to má smysl. Proto dnes není tak snadné odpovědět podle způsobu, jakým se člověk obléká, na ono „proč“, proč se ten a ten kmen odívá právě tak a tak. Tady se, jak říkám, musíme vrátit do dřívějších dob.

Zjistíte například, že maďarský kroj Uhrů je zcela *Maďarský kroj* zvláštní. Uhři nosí vysoké úzké holínky, přiléhavé kalhoty, které jsou do holínek zastrčené, a těsně přiléhající kabát. Všechno je to modernizované, ztratilo to svůj původní smysl, avšak poukazuje to na to, na co poukazuje i uherský jazyk; ten má totiž v tom, co je původní, většinou lovecké výrazy! Je to zvláštní: Když přijedete do Pešti a půjdete například po ulici, najdete takový nápis jako „Káve ház“. To není nic jiného než „Kaífeehaus“, kavárna! To samozřejmě není uherský ani maďarský, ale je to tro- chu_pozměněno z němčiny. Potom se řekne „káve ház“ a není poznat, že to je

vlastně německé slovo. Pomineme-li však tu spoustu slov, která v maďarštině pocházejí z latiny nebo němčiny, přijdeme na to, že to jsou většinou lovecké výrazy, a přijdeme na to, že Maďaři jsou původně lovecký národ. A když se podíváme na jejich oděv, tak je takový, že byl původně ten nejpohodlnější pro lovce. Pak byl ovšem modernizován, pozměněn. Tady to v každém případě ještě můžeme chápat. Když ale jeden stojí před dnešním oblečením, už toho mnoho chápat nemůže.

Nuže, pane Burle, bylo to srozumitelné, co jsem říkal?

PAN BURLE: *Velmi srozumitelné!*

Potom bychom tedy v přednáškách pokračovali příští sobotu. Možná někomu z vás ještě napadne něco, na co by se chtěl zeptat.

Dornach, 13. února 1924

Rudolf Steiner